

סעודת פורים, משלוח מנות ומתנות לאביונים

א. מקורות ושאלות היסוד

1. מגילת אסתר, ט', יז-כג.
2. נחמיה ח', ט-יב.
3. שימו לב להעדר של הזכרת סעודת פורים ומשלוח מנות במשניות מגילה, ולהזכרה הסתמית של מתנות לאביונים.
4. ז. "תני רב יוסף... דמנח בכיסייה".
 - שימו לב להעדר החומר התנאי.
 - שימו לב לטיב המקורות המובאים בסוגייה.
5. שאלת יסוד:
 - באיזה מידה סעודת פורים מגלמת ומשקפת סעודת יום טוב או האם מדובר בתופעה הלכתית ייחודית? במידה והיא ייחודית – מה טיבה ומה פשר ייחודה?
 - מה טיב היחס והקשר בין סעודת פורים ובין משלוח מנות ומתנות לאביונים?

ב. ניתוח סוגיית הבבלי

1. תני רב יוסף:
 - מעבר לדיוק בלשון הפסוק – מה משמעות שני תבשילים? האם הוא מוכר לכן ממקומות נוספים?
 - האם דינו של רב יוסף שומר על סימטריה מסויימת בין משלוח מנות ובין מתנות לאביונים?
2. ר' יהודה נשיאה:
 - ראו את נוסח המקרה בכ"י קולומביה.
 - ראו את נוסח הדפוס ואת הגהת רש"י, וראו את פירוש הר"ח.
 - ירושלמי מגילה, עמ' 744 שו' 34-31.
 - ריטב"א ד"ה ומתנות לאביונים.
3. מחלפי סעודתייהו – רש"י ז: ד"ה מחלפי סעודתייהו (בהמשך יש הפנייה לרמב"ם).
4. רי"ף, ג: ברב אלפס, "ומשלוח מנות... כתיב בהו", ובמאור הקטן ד"ה אמר רבה.
5. רמב"ם הלכות מגילה פ"ב הל' טו-יז. עיינו גם ברמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח.
6. סיכומים וניתוח למדני:
 - רש"י זווין במועדים בהלכה, עמ' רא-רח.
 - הררי קדם (סיכום הערות של הגרי"ד סולובייצ'יק) סימנים רד-רו.
 - י' תבורי, מועדי ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, עמ' 354-360.
7. שו"ע או"ח סימנים תרצד-תרצה.
8. על טיב השמחה בפורים ניתן לעמוד גם מדיני אבלות בפורים – ראו ריטב"א מו"ק כז: ד"ה אמר רבה בר רב הונא; שו"ע או"ח סימן תרצ"ו ס"ד.
9. להרחבה – פירוש מיוחד ל"עד דלא ידע" בפחד יצחק לפורים ענין ו'.

א. סעודה ומשלוח מנות בתנ"ך

אסתר פרק ט

- (יז) ביום שלשה עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה :
(יח) והיהודים אשר בשושן נקהלו בשלשה עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בתמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה : 5
(יט) על כן היהודים הפרזים הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו : פ
(כ) ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרוכים והרחוקים :
(כא) לקיים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום תמשה עשר בו בכל שנה ושנה : 10
(כב) פתים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים :
(כג) וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם :

נחמיה פרק ח

- (ט) ויאמר נחמיה הוא התרשטא ועזרא הפהן הספר והלויים המבינים את העם לכל העם היום קדש הוא ליקנן אלהיכם אל תתאבלו ואל תכפו פי בוכים כל העם קשמעם את דברי התורה :
(י) ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו פי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו פי חדות יקנן היא מעצבם :
(יא) והלויים מחשים לכל העם לאמר הסו פי היום קדש ואל תעצבו :
(יב) וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה פי הבינו בדברים אשר הודיעו להם : 20

ב. סוגיית הבבלי – מגילה ז ע"א

מגילה ז. כתב יד קולומביה

- ומתנות לאביונים
תאני רב יוסף :
'ומשלוח מנות איש לרעהו' - שני מנות לאדם אחד,
'ומתנות לאביונים' - שני מתנות לשני בני אדם. 25
ר' יהודה נשיאה שדר ליה לר' אושעיה איטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא.
שלח ליה : (א"ע ז) קיימתה בנו רבינו 'ומתנות לאביונים'.
הדר שדר ליה כוליה עגלא תילתא ותלתא גרבי דחמרא.
שלח ליה : קיימתה בנו רבינו 'ומשלוח מנות איש לרעהו'. 30
רבא שדר ליה למרי בר מר בידיה דאבאיי מלא טסקא קשבי ומלא כסא קמחא דאבשונא.
אמ' אביי : השתא אמ' מר אי חקלאה מלכא ליהוי מצואריה דיקולא + [מצוארא דדקלא] לא נחית.
הדר שדר ליה איהו מלא טשתקא זנגבילא ומלא כסא פ? ד? פילתא אריכתא.
אמ' אביי : השתא אמ' מר דידי עדיפא מדידיה, דאנא שדרי ליה חוליא ואיהו שדר לי חורפא. 35
אמ' אביי : כי נפיקי מבי מר הוה שביענא.
כי מטאי להתם קריבו לי שתין צעי דשתין מיני לפדא ואכלי בהו שתין פלאגי. הך בישולא בתרא הוו קארו ליה צלי קדר ובעיי למיכסיה לכסא + [דאיכסה לצא] בתרא + [לצעא בתריה].
אמ' אבאיי : הינו דאמרי אינאשי כפון עניי + [כפין עניא] ולא ידעין + [ידע] אינמי רווחא לבסימא שכית. 40
אביי בר אבון ורב חנינה בר אבון מחלפי סעודתיהו בהדי הדדי.
ואמ' רבא : מיחייב אנשא לאיבסומי כפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. 45
רבא ור' זירא + [זעירא] עבוד סעודת פורים ב?הד? הי הדדי. איבסום.
קם רבא שחטיה לר' זירא + [זעירא].
בעא רחמי עילויה ואחייה.
לישנא אמ' ליה ליתי מר נעביד סעודת פורים בהדי הדדי.
אמ' ליה ליתי מר לישלם. לא כל שעתא מתרחיש נסא. 50

אמ' רבא : סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא.
מאי טעמא ? ימי משתה ושמחה כת'.

55

רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא.
נגה, ולא אתו רבנן לבי מדרשא.
אמ' ליה : מאי טעמא מאחרי ולא אתו רבנן האידינא ?
אמ' ליה : דלמא קא טרחי בסעודת פורים ?
אמ' ליה : ולא הוה להו אפשר למיכלה מאורתא ?
אמ' ליה : ולא סבר לה מר להא דרבא ?
דאמ' ראבא : סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו.
מאי טעמא ? ימי משתה ושמחה כתיב.
אמ' ליה : הכי אמ' ראבא ?
אמ' ליה : אין.
תנא מניה ארבעין זמנין ודמיא כמאן דמנחא ליה בכיסתיה

60

65

ג. שני תבשילין

משנה מסכת פסחים פרק י משנה ג

הביאו לפניו - מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת
הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין אף על פי שאין חרוסת מצוה

70

משנה מסכת ביצה פרק ב משנה א

יום טוב שחל להיות ערב שבת
לא יבשל אדם בתחלה מיום טוב לשבת אבל מבשל הוא ליום טוב ואם הותר הותר לשבת
ועושה תבשיל מערב יום טוב וסומך עליו לשבת
בית שמאי אומרים שני תבשילין ובית הלל אומרים תבשיל אחד
ושוין בדג וביצה שעליו שהן שני תבשילין

75

משנה מסכת תענית פרק ד משנה ז

ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין

ד. מעשה דרבי יהודה נשיאה

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד א דפוס וילנה

רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא,
שלח ליה : (ז עמוד ב) קיימת בנו רבינו 'ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים'.

80

רש"י מסכת מגילה דף ז עמוד ב

הכי גרסינן : קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות - דהא תרי מנות איכא.
הדר שלח ליה איהו - לא גרסינן ליה הכא.

85

תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק א דף ע טור ד /ה"ד

רבי יודן נשייא שלח לרבי הושעיה רבה חדא עטם וחד לגין דחמר
שלח ואמר ליה קיימת בנו ומתנות לאביונים
חזר ושלח ליה חד עוגל וחד גרב דחמר
שלח ואמר ליה קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו

90

חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף ז עמוד א

ר' יהודה נשיאה שדר ליה לרב הושעיא אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא.
גרש"י ז"ל שלח לו קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות, ופירש דהכא מנות איכא, ול"ג הדר שלח ליה איהו,
אבל בכולהו נוסחי גרסינן קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים.
פי' שלא היתה יקרה התשורה בעיניו ואמר שאינה מתנה לאדם כמוהו ולא יצא ידי חובת משלוח מנות איש
לרעהו, הדר שלח ליה כלומר רבי יהודה נשיאה גופיה עגלא תליתאה ותלת גרבי יין שלח ליה קיימת בנו רבינו
ומשלוח מנות איש לרעהו, כלומר שזו התשורה הראויה לך,
ומסתברא דמתנות לאביונים היינו אפילו בב' פרוטות דשוה פרוטה חשיבא מתנה אבל לא בפחות כדאייתא
בגיטין (כ' א') ובדוכתי אחריתי.

95

רש"י מסכת מגילה דף ז עמוד ב

מחלפי סעודתייהו - זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו.

ו. חייב איניש לבסומי בפוריא

רי"ף מסכת מגילה דף ג עמוד ב

105 ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים
 תני רב יוסף שתי מנות לאדם אחד ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם
 אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפי סעודתן להדדי:
 אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן
 ואמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב בהו:

110 המאור הקטן – רז"ה הלוי

כתב ה"ר אפרים ז"ל מההוא עובדא דקם רבה שחטיה לר' זירא, לשנה א"ל תא נעביד וכו'
 אידחי ליה מימרא דרבה ולית הלכתא כוותיה ולאו שפיר דמי למעבד הכי.

ז. רמב"ם

הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה טו

115 כיצד חובת סעודה זו?
 שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות.
 וכך חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו שנאמר +אסתר ט'+
 ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד, וכל המרבה לשלוח לריעים משובח,
 ואם אין לו מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו.

120 רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב
 הלכה טז
 וחייב לחלק לעניים ביום הפורים, אין פחות משני עניים נותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או
 מיני אוכלין שנאמר ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני עניים, ואין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט ידו
 ליטול נותנין לו, ואין משנין מעות פורים לצדקה אחרת.

125 הלכה יז
 מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה
 ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר
 +ישעיהו נ"ז'+ להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים.

רמב"ם הלכות יום טוב פרק ו הלכה יח

130 כיצד? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, והאנשים
 אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין,
 וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל +דברים ט"ז+ לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי
 שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה
 אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר +הושע ט'+ זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם,
 ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר +מלאכי ב'+ וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם.